

УДК 355.1

С.Ю. Поляков

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Харків

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ “ВІЙСЬКОВЕ УПРАВЛІННЯ” ТА ЙОГО СКЛАДОВИХ ЧАСТИН

В статті на основі аналізу законодавства України з військової сфери, аналізу сучасних наукових поглядів пропонується визначення військового управління, виділяється ряд його галузей (рівнів).

Ключові слова: військове управління, військове формування, управління військами, оборона держави.

Вступ

Постановка проблеми. Воєнна наука завжди розглядала наявність стійкого та безперервного управління як одну з вирішальних умов перемоги, підкреслювала його особливу роль в операції (бойових діях). Мабуть саме тому у навчальні плани вищих військових навчальних закладів України введено нову навчальну дисципліну “Основи військового управління”.

Словосполучення “військове управління” давно закріпилося в науковій і політичній мові. Широко воно вживається і у сучасних офіційних документах, наприклад, у Воєнній доктрині України, Законах України “Про основи національної безпеки України”, “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України”, “Про правовий режим воєнного стану” та ін.

Незважаючи на досить широке вживання категорії “військове управління” в законодавчих актах, єдиного розуміння суті цього поняття і загальноприйнятого його визначення на сьогодні не існує. У названих документах говориться про органи військового управління, їх повноваження та основні функції, але саме військове управління як поняття не розкривається. До того ж ця категорія подається у такому контексті («державне і військове управління», «керівництво воєнною організацією держави», «керівництво у сфері воєнної безпеки», «керівництво Збройними Силами України», «управління застосуванням Збройних Сил України», «оперативне і адміністративне управління» та ін.), що вимагає додаткових досліджень та коментарів. Через це абсолютно очевидно, що без науково обґрунтованого визначення, єдиного підходу до складових частин (галузей) військового управління вести мову про якісне викладання навчальної дисципліни при наймі передчасно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Повне і всебічне висвітлення у науковій літературі [2 – 5, 7 – 10] категорія “військове управління” ще не отримала. Достатньо сказати, що присвяченої їй статті немає ні у визначеннях основних термінів законів України з військових питань, ні у Воєнних енциклопедіях, ні у Воєнно-енциклопедичних словниках.

Формулювання мети статті. У зв'язку із введенням у навчальний процес ВВНЗ України навчальної дисципліни “Основи військового управління” виникає необхідність на підставі вивчення Законів Укра-

їни з військових питань, аналізу сучасних наукових поглядів дати чітке визначення, виділити складові частини військового управління та визначити їх зміст.

Викладення основного матеріалу

Військове управління постає як багатогранне, багатофакторне та багатофункціональне поняття і в силу цього виступає об'єктом дослідження різних галузей знань: філософії і психології, соціології і педагогіки, історії і ергономіки, інформатики і юриспруденції і т.д. Військово-управлінські проблеми розглядаються також у рамках дослідження операцій, теорії ігор, менеджменту, іміджології, маркетингу та багатьох інших прикладних дисциплін. У цьому зв'язку є доцільним визначитися у вихідних поняттях.

Що розуміється під терміном “управління” взагалі? Для цього наведемо ряд розповсюджених визначень:

Управління – елемент, функція організованих систем різної природи: біологічних, соціальних, технічних, яка забезпечує збереження їх визначеної структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію програми, мети діяльності [1].

Управління – направлення руху когось/чогось, керівництво діями когось-небудь [2].

Управління – вплив на систему, якою управляють з метою забезпечення бажаної її поведінки [3].

Існує і безліч других визначень, відповідно до яких управління визначається як [4, 5, 6]: мистецтво, наука, функція, процес, люди, що управляють організацією, орган або апарат управління і т.п.

Ми не будемо претендувати на те, щоб дати ще одне визначення, а лише підкреслимо, що якщо управління здійснює суб'єкт то його (управління) доцільно розглядати як діяльність. Цим виключаються з розгляду ситуації, в яких управління здійснює технічна система (так як діяльність іманентна тільки людині). Такий підхід: **управління – вид практичної діяльності** (*управлінська діяльність*), багато що ставить на свої місце – пояснює „багатогранність” управління і примирює між собою різні підходи щодо визначення цього поняття.

В організаційних (соціально-економічних) системах (де і управляючий орган і управляєма система є суб'єктами) управління є діяльністю по організації діяльності.

Оскільки Збройні Сили теж відносяться до організаційних систем, то виходячи із вище сказаного, можна стверджувати, що військове управління з точки зору загальної теорії управління є видом практичної діяльності органів управління щодо організації діяльності суб'єктів управління, яка підпорядковується закономірностям в рамках методології теорії управління Збройними Силами.

Епітет **військове**, на наш погляд, характеризує все, пов'язане з військовими формуваннями, їх діяльністю як в мирний так і у воєнний час. Відправним у визначенні військового управління може бути підхід до вирішення цієї проблеми шляхом розглядання військового управління, як процесу. Оскільки військове управління є процесом, що передбачає наявність суб'єкта (органа) і об'єкта управління, буде доречним привести визначення органів військового управління. Відповідно до положень Закону України "Про оборону України" (від 09.02.2006 р. № 3428-І) "*Органи військового управління* – Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, в межах їх компетенції, військами (силами), об'єднаннями, з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління зазначених центральних органів виконавчої влади, а також військові комісаріати, що забезпечують виконання законодавства з питань загального військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації".

На аналізі цього визначення варто зупинитися детальніше, оскільки в ньому говориться про управління військами (силами), яке згідно класичній теорії управління військами, пов'язане з роботою органів управління виключно щодо підготовки операцій (бойових дій) та керівництвом військами в ході виконання поставлених завдань. Але в ньому залишені поза увагою функції, які безпосередньо з підготовкою та веденням бойових дій не пов'язані.

На органи військового управління в залежності від їх функціонального призначення та ланки управління покладаються функції військово-політичного, оперативного, адміністративного управління (управління повсякденною діяльністю) та всебічного забезпечення військ (сил) [7, 8]. А це значить, що військове управління не зводиться тільки до управління військами.

Відповідно до цього, військове управління можна визначити як владно-розпорядницьку функцію органів військового управління по управлінню військовими формуваннями. Воно являє собою особливий тип соціального регулювання, що забезпечує створення, збереження та розвиток військових формувань, а також підтримку режиму їх діяльності. Отже суб'єктом військового управління є органи військо-

вого управління, а його об'єктом – Збройні сили України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України.

Наступним підходом до визначення військового управління може бути підхід з точки зору воєнної науки. Однією з її галузей є теорія управління Збройними Силами. Оскільки у науковій літературі єдиного сталого визначення цієї науки ще не існує доцільно привести визначення із декількох джерел:

Теорія управління збройними силами – це галузь воєнної науки, яка досліджує проблеми керівництва Збройними Силами, організацію системи управління військами (силами флоту) та її складових елементів (органи, пункти управління, автоматизовані системи і зв'язок), закономірності, принципи і методи роботи командування і штабів по плануванню, організації, керівництву операціями та бойовими діями, їх забезпеченню, а також по керівництву оперативною, бойовою і гуманітарною підготовкою, життям і діяльністю військ (сил флоту) в мирний и воєнний час. Вона є частиною загальної теорії управління і спирається на її закони і висновки. Розглядає загальні структури і рівні воєнного управління, взаємозв'язок між ними, порядок функціонування усіх технічних елементів системи управління військами і зброєю, насамперед систем автоматизованого управління та зв'язку Збройних Сил [9].

Теорія управління Збройними Силами представляє собою систему наукових знань про сутність, закономірності, принципи, форми і способи управління військами, силами у війні, операціях, бойових діях, а також їх життєдіяльності у мирний час [10].

В цих двох визначеннях уже чітко виділено управління повсякденною діяльністю військ (сил), як одну із функцій військового управління.

Підсумовуючи сказане й абсолютно не претендуючи на істину в останній інстанції на розсуд шановного читача пропонується таке визначення:

Військове управління – це складова частина у сфері державного управління, під якою розуміється діяльність органів військового управління різних рівнів щодо стратегічного керівництва Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, підготовки їх до застосування за призначенням, керівництва ними при виконанні поставлених завдань та організації їх повсякденної діяльності.

На основі аналізу законів України у воєнній сфері та вищеприведених міркувань можна виділити ряд галузей військового управління, що розділяються за метою, змістом та важливістю завдань, а також реалізуються на відповідних рівнях управління, а саме:

стратегічне керівництво Збройними Силами та іншими формуваннями, що входять до складу воєнної організації держави;

управління військами (силами);

управління повсякденною діяльністю військ (сил).

Є необхідність розглянути зміст цих галузей більш детально, оскільки це важливо для складання програми навчальної дисципліни.

1. Стратегічне керівництво Збройними Силами та іншими формуваннями, що входять до складу воєнної організації держави.

Невід'ємною частиною стратегічного керівництва обороною держави є напрям **керівництво Збройними Силами та іншими військовими формуваннями Воєнної організації держави** основним змістом якого є три групи специфічних, суто воєнних, завдань управління, а саме:

керівництво військовим будівництвом в інтересах зміцнення обороноздатності держави;

керівництво завчасною підготовкою Збройних Сил та інших військових формувань Воєнної організації держави до застосування за призначенням щодо вирішення завдань оборони України;

керівництво Збройними Силами та іншими військовими формуваннями Воєнної організації держави при виконанні ними завдань оборони країни у загрозовий період з початком та у ході війни (збройного конфлікту).

Суб'єктами стратегічного керівництва є органи стратегічного керівництва до яких належать: Президент України – Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, Ставка Верховного Головнокомандувача, Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, призначені для виконання функцій з управління і належать до сфери управління зазначених центральних органів виконавчої влади, командування видів Збройних Сил України.

Об'єктами його впливу являються Збройні Сили та інші військові формування Воєнної організації держави, призначені для виконання завдань оборони країни.

Отже основний обсяг завдань стратегічного керівництва Збройними Силами та іншими військовими формуваннями Воєнної організації держави виконується на **стратегічному** (вище воєнно-політичне керівництво держави, органи управління ЦАМО та ГШ Збройних Сил, видів Збройних Сил) та **оперативно-стратегічному** рівнях військового управління (командування видів Збройних Сил України).

Таким чином *стратегічне керівництво Збройними Силами та іншими військовими формуваннями* – це цілеспрямована діяльність вищих державних і військових органів управління по їх будівництву, розвитку, всебічній підготовці і виконанню завдань щодо захисту національних інтересів держави.

Воно є складовою частиною загальнодержавного управління і здійснюється на воєнно-політичному, воєнно-адміністративному і воєнно-стратегічному рівнях.

На **воєнно-політичному рівні** військового управління загальне керівництво здійснює Президент України – Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України і Міністерство оборони України [8].

На **воєнно-адміністративному рівні** військового управління основним органом керівництва є Міністерство оборони України [8].

На **воєнно-стратегічному рівні** військового управління вищим органом управління в особливий період є Ставка Верховного Головнокомандування, робочим органом якої є Генеральний штаб Збройних Сил України. На нього відносно структурних елементів Збройних Сил оперативно-стратегічної ланки покладаються функції стратегічного планування та оперативного керівництва [7, 8, 11]. Командування видів Збройних Сил та прирівняні до них органи управління інших військових формувань виконують функції як оперативного так і адміністративного управління підпорядкованими об'єднаннями, з'єднаннями і частинами [7, 8]. Отже, якщо на стратегічному та оперативно-стратегічному рівнях здійснюється стратегічне керівництво, то можна стверджувати, що на оперативному і тактичному – управління військами (силами) та управління їх повсякденною діяльністю.

2. Управління військами (силами).

Це процес цілеспрямованого впливу командувачів, командирів, штабів на війська, що здійснюється для підтримання готовності військ до виконання завдань за призначенням, їх підготовки та успішного виконання ними завдань в ході ведення бойових дій (бойового застосування) [12, 13]. Завданнями управління військами (силами) є: підтримання готовності штабів до управління військами; підтримання визначеного рівня бойової та мобілізаційної готовності військ; безперервне добування, збір, вивчення, відображення, аналіз і оцінювання даних обстановки та прогнозування її розвитку; вироблення замислу бойових дій (на бойове застосування); формулювання та прийняття рішення на бойові дії (бойове застосування); доведення завдань до підпорядкованих військ; розроблення плану бойових дій (бойового застосування); організація управління військами; організація та підтримання взаємодії; організація забезпечення військ; безпосереднє керівництво підготовкою штабів, військ і районів бойових дій (бойового застосування); організація і здійснення контролю та надання допомоги підпорядкованим штабам і військам; безпосереднє управління підпорядкованими військами у ході бойових дій (під час бойового застосування).

3. **Управління повсякденною діяльністю військ (сил).** Право та обов'язок приймати рішення на бій і керувати боєм не вичерпує управлінські функції військових кадрів. Однією з найважливіших функцій військового управління є організація повсякденної діяльності військ (сил). Управління повсякденною діяльністю військ (сил) полягає у цілеспрямованій діяльності командирів (начальників), штабів та інших органів військового управління щодо підтримання бойової здатності, бойової та мобілізаційної готовності військ (сил) на рівні, який забезпечує гарантовану реалізацію їх бойового потенціалу і вирішення поставлених завдань [14]. З метою більш повного розуміння механізму вирішення завдань управління повсякденною діяльністю вони зведені в декілька груп: навчально-бойову; виховну; адміністративно-господарську; військово-технічну; службово-розпорядчу; контрольну-виконавчу діяльність командира.

Висновки

1. Військове управління не зводиться тільки до підготовки і ведення бойових дій, воно поширюється на різноманітні області військової сфери, безпосередньо із застосуванням насильства не пов'язані.

2. Суб'єктами військового управління виступають органи військового управління, а його об'єктами є військові формування, що входять до складу Воєнної організації держави.

3. Структурно військове управління включає такі рівні, галузі: стратегічне керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, що входять до складу Воєнної організації держави; управління військами; управління повсякденною діяльністю військ (сил).

Список літератури

1. *Философский энциклопедический словарь*. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983.
2. *Суппес П. Основы теории измерений / П. Суппес, Д. Зинес // Психологические измерения*. – М.: Мир, 1967. – С. 9-110.
3. *Новиков Д. Теория управления организационными системами: учеб. пос. / Д. Новиков*. – М.: МПСИ, 2005. – 584 с.
4. *Чуйкин А.М. Основы менеджмента: учеб. пос. / А.М. Чуйкин*. – Калининград: Калинингр. ун-т, 1996. – 106 с.
5. *Румянцева З.П. Общее управление организацией*.

- Теория и практика: учебн.* – М.: ИНФРА – М, 2007. – 304 с.
6. *Новиков А.М. Методология: уч.-метод. пособ. / А.М. Новиков, Д.А. Новиков*. – М.: СИНТЕГ, 2007. – 668 с.
  7. *Кириченко С.О. Система управления Збройних Сил України: ретроспективний аналіз і перспективи розвитку / С.О. Кириченко // Наука і оборона*. – №3. – 2007. – С. 13-18.
  8. *Біла книга – 2008: оборонна політика України*. – К.: МО, 2009. – 100 с.
  9. *Словарь “Война и мир в терминах и определениях”*. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://slovari.yandex.ru/dict/voinaimir/article/yandex_new/1133.html.
  10. *Военная наука в Республике Беларусь*. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mod.mil.by/nauka.html>.
  11. *Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України, затверджене Указом Президента України від 21 вересня 2006 року № 769/2006*.

12. *Основы теории управления войсками / П.К. Алтухов, И.А. Афонский, И.В. Рыболовский, А.Е. Татарченко; под ред. П.К. Алтухова*. – М.: Воениздат, 1984. – 221 с.
13. *Настанова з оперативної роботи органів військового управління Збройних Сил України*. – К., 2008. – 280 с.
14. *Цицюрський М.М. Методичний посібник з основних питань організації повсякденної діяльності військ (сил) / за ред. С.О. Кириченка*. – К.: Варта, 2007.

Надійшла до редколегії 11.11 2010

Рецензент: канд. психол. наук доц. Д.В. Кислий, Харківський університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, Харків.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ КАТЕГОРИИ “ВОЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ” И ЕГО СОСТАВНЫХ ЧАСТЕЙ

С.Ю. Поляков

В статье на основе анализа законодательства Украины из военной сферы, анализа современных научных взглядов предлагается определение военного управления, выделяется ряд его отраслей (уровней).

Ключевые слова: военное управление, военное формирование, управление войсками, оборона государства.

SOME ASPECTS OF DETERMINATION OF CATEGORY “MILITARY MANAGEMENT” AND HIS COMPONENT PARTS

С.Ю. Polyakov

In the article on the basis of analysis of legislation of Ukraine from a military sphere, analysis of modern scientific looks determination of military management is offered, the row of his industries is selected (levels).

Keywords: military management, military forming, management, defensive of the state, troops.